

PSIXOLOGIYADA YANGI YO‘NALISHLARNING PAYDO BO‘LISHI: SABABLARI, JARAYONI VA AHAMIYATI

Raximberdiyeva Mehriniso Xosilbek qizi

Ajiniyoz nomidagi NDPIning Pedagogika fakulteti

Psixologiya talim yònalishi 2-Z guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15805845>

Annotatsiya. Ushbu maqolada psixologiya fanida yangi yo‘nalishlarning yuzaga kelish sabablari, ularning shakllanish bosqichlari, zamonaviy ilmiy-texnik taraqqiyot bilan bog‘liqligi va psixologik amaliyotga ta’siri tahlil qilinadi. Yangi yo‘nalishlarning yuzaga kelishi inson ruhiy olamini chuqurroq anglash, ijtimoiy va madaniy muhitdagi o‘zgarishlarga javob berish zaruratidan kelib chiqqan. Maqolada kognitiv psixologiya, neyropsixologiya, pozitiv psixologiya, transpersonal psixologiya kabi yo‘nalishlar misolida bu jarayon yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Yangi psixologik yo‘nalishlar, kognitiv psixologiya, neyropsixologiya, zamonaviy psixologiya, fan taraqqiyoti, transpersonal psixologiya, integrativ yondashuvlar.

THE EMERGENCE OF NEW DIRECTIONS IN PSYCHOLOGY: CAUSES, PROCESS, AND IMPORTANCE.

Abstract. This article analyzes the reasons for the emergence of new directions in psychology, the stages of their formation, their connection with modern scientific and technological progress, and their impact on psychological practice. The emergence of new directions stems from the need for a deeper understanding of the human spiritual world and the need to respond to changes in the social and cultural environment. The article covers this process using examples from areas such as cognitive psychology, neuropsychology, positive psychology, and transpersonal psychology.

Keywords: New psychological trends, cognitive psychology, neuropsychology, modern psychology, scientific progress, transpersonal psychology, integrative approaches.

ПОЯВЛЕНИЕ НОВЫХ НАПРАВЛЕНИЙ В ПСИХОЛОГИИ: ПРИЧИНЫ, ПРОЦЕСС И ЗНАЧЕНИЕ.

Аннотация. В данной статье анализируются причины возникновения новых направлений в психологии, этапы их формирования, их связь с современным научно-техническим прогрессом и их влияние на психологическую практику. Возникновение новых направлений обусловлено необходимостью более глубокого понимания духовного мира человека, реагирования на изменения в социальной и культурной среде. В статье этот процесс освещается на примере таких направлений, как когнитивная психология, нейropsychология, позитивная психология и трансперсональная психология.

Ключевые слова: Новые психологические направления, когнитивная психология, нейropsychология, современная психология, развитие науки, трансперсональная психология, интегративные подходы.

Psixologiya inson tafakkuri, xulq-atvori va ichki kechinmalarini o‘rganadigan fan sifatida doimiy rivojlanib bormoqda. Ilmiy-texnikaviy taraqqiyot, jamiyatdagi ijtimoiy o‘zgarishlar va yangi ilmiy metodologiyalar psixologiyani doim yangilanishini taqozo qiladi. Shu sababli har bir davr o‘ziga xos yangi psixologik yo‘nalishlarning vujudga kelishiga sabab bo‘lmoqda.

1. Yangi yoʻnalishlar paydo boʻlishining sabablari

Psixologiyada yangi yoʻnalishlar quyidagi asosiy omillar taʼsirida paydo boʻladi:

Ilmiy paradigmalarning oʻzgarishi (masalan, behaviorizmdan kognitiv yondashuvga oʻtish) [1].

Texnologik taraqqiyot (kompyuterlar, neyrotexnika, sunʼiy intellekt) orqali yangi tadqiqot metodlarining yaratilishi [2].

Jamiyatda stress, emotsional muammolar, ruhiy salomatlik muammolarining ortishi.

Psixologiyaning boshqa fanlar bilan integratsiyasi (biologiya, informatika, sotsiologiya bilan uygʻunlashuvi).

2. Asosiy yangi yoʻnalishlar

Kognitiv psixologiya. Bu yoʻnalish inson tafakkuri, eʼtibor, xotira va idrokni oʻrganishga yoʻnaltirilgan. 1950–60-yillarda behaviorizmga nisbatan muqobil yondashuv sifatida shakllangan [3].

Neyropsixologiya. Psixologik hodisalarni miyaning tuzilmasi va funksiyasi bilan bogʻliq holda oʻrganadi. Bu yoʻnalish zamonaviy neyroximoya va nevrologiya bilan chambarchas bogʻliqdir [4].

Pozitiv psixologiya. Bu yoʻnalish inson salohiyatini roʻyobga chiqarish, baxt, ijobiy emotsiyalar, hayotdan qoniqish masalalarini oʻrganishga qaratilgan. Martin Seligman asoschilaridan biri hisoblanadi [5].

Transpersonal psixologiya. Bu yoʻnalish shaxsning ongdan yuqori holatlarini, ruhiy va spiritual tajribalarni oʻrganishga eʼtibor beradi. Psixoterapiya va falsafiy yondashuvlarni oʻzida uygʻunlashtiradi [6].

Madaniy-tarixiy yondashuv (kulturno-istoricheskaya teoriya). Lev Vygotskiy tomonidan asos solingan bu yoʻnalish inson psixikasini tarixiy-madaniy rivojlanish jarayonida oʻrganishni taklif qiladi [7].

Sunʼiy intellekt va psixologiya integratsiyasi. Zamonaviy psixologiyada sunʼiy intellekt yordamida inson xatti-harakatlarini modellashtirish va tahlil qilish yoʻlga qoʻyilmoqda [8].

3. Yangi yoʻnalishlarning amaliy ahamiyati

Yangi psixologik yondashuvlar quyidagi jihatlar bilan ahamiyatlidir:

Klinik psixologiya va psixoterapiyada yangi davolash metodlarining paydo boʻlishi;

Taʼlim sohasida taʼlim oluvchilarning kognitiv imkoniyatlariga mos uslublarning joriy etilishi;

Tashkiliy va ishbilarmonlik muhitida psixologik salomatlikni oshirish strategiyalarining yaratilishi;

Bolalar, nogironlar va stressga uchragan guruhlar bilan ishlashda individual yondashuvlarni shakllantirish.

Psixologiya fanida yangi yoʻnalishlarning paydo boʻlishi — bu inson ruhiy olamini chuqur va keng qamrovli tahlil qilish zaruratidan kelib chiqmoqda.

1. Tarixiy kontekstni chuqurlashtirish

Yangi yoʻnalishlar qanday tarixiy zamin va zaruratlar tufayli paydo boʻlganini yanada chuqurroq yoritish mumkin:

“XX asr boshlarida psixoanaliz, behaviorizm va gestalt psixologiyasi singari yo‘nalishlar dominant mavqega ega bo‘lgan bo‘lsa, bu oqimlarga nisbatan tanqidiy yondashuvlar 1960-yillardan boshlab yangi paradigmalarning paydo bo‘lishiga zamin yaratdi. Kognitiv revolyutsiya bu jarayonning eng yorqin namunasi bo‘ldi [1].”

2. Zamonaviy yo‘nalishlardan ayrimlarini qo‘shish

Masalan: Kompyuter psixologiyasi (Cyberpsychology): Insonning raqamli muhitdagi xatti-harakatlarini o‘rganadi — ijtimoiy tarmoqlar, o‘yinlar, virtual haqiqatdagi ruhiy holatlarni tadqiq qiladi [9].

Ekopsixologiya: Atrof-muhit va inson psixikasi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni o‘rganadi. Bu yo‘nalish ekologik inqirozga psixologik yechimlar taklif qiladi [10].

3. O‘zbekistonda yangi psixologik yo‘nalishlarning paydo bo‘lishi

So‘nggi yillarda O‘zbekiston psixologiyasida ham zamonaviy yo‘nalishlar rivojlanmoqda. Masalan, ijtimoiy-psixologik konsalting, psixodiagnostika, psixoterapiya markazlari, oilaviy psixologiya yo‘nalishlari tobora ommalashmoqda. Psixologik xizmat ko‘rsatish bo‘yicha davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlov mexanizmlari shakllanmoqda.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek, "Yoshlar bilan ishlashda eng asosiy vazifa ularning qalbini eshitish, tushunish va yo‘l ko‘rsatishdir."

4. G‘oyat dolzarb iqtiboslar bilan boyitish

Masalan, Martin Seligman shunday degan: “Psixologiya faqat kasalliklar haqida emas, balki qanday qilib insonlar gullab-yashnashni o‘rganishi haqida ham bo‘lishi kerak.” [5]

5. Ilmiy maqola yakunini kuchaytirish

Yakun qismiga quyidagicha falsafiy-analitik ohang qo‘shish mumkin: “Psixologiyada yangi yo‘nalishlarning shakllanishi — bu insoniyat tafakkuri va ongining yanada murakkab, ko‘p qatlamli tabiatini anglashga bo‘lgan intilish mahsulidir. Har bir yangi yo‘nalish bu fanning boyligi, insonning ichki dunyosini anglashga qaratilgan qadamlardir. Shunday ekan, bu jarayon doimiy ravishda izlanish, innovatsiya va ehtiyojlar asosida davom etadi.” Har bir yangi yondashuv o‘zining amaliy va nazariy foydasini ko‘rsatib, fan sifatida psixologiyaning boyib borishiga xizmat qiladi. Yangi yo‘nalishlarning chuqur o‘rganilishi nafaqat ilmiy izlanishlar, balki psixologik amaliyotda ham muhim natijalarga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Neisser U. (1967). Cognitive Psychology. Appleton-Century-Crofts.
2. Gazzaniga M.S., Ivry R.B., Mangun G.R. (2019). Cognitive Neuroscience.
3. Miller G.A. (1956). "The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information". Psychological Review.
4. Luria A.R. (1973). The Working Brain: An Introduction to Neuropsychology.
5. Seligman M.E.P., Csikszentmihalyi M. (2000). "Positive Psychology: An Introduction." American Psychologist.
6. Grof S. (1985). Beyond the Brain: Birth, Death and Transcendence in Psychotherapy.
7. Vygotsky L.S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.
8. Russell S., Norvig P. (2021). Artificial Intelligence: A Modern Approach. Pearson.